

Studia Universitatis Cibiniensis • Series Historica

STUD.C.S.H.

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Departamentul de Istorie, Patrimoniu și
Teologie Protestantă

VOLUM X / 2013

**STUDIA UNIVERSITATIS
CIBINIENSIS**
Series Historica

Editura Universității “Lucian Blaga”
din Sibiu 2013

Editorial Board:

Paul **NIEDERMAIER**, Ph.D., Corresponding Member of Romanian Academy
(The Institute of Socio-Human Research Sibiu, Romania)

Konrad **GÜNDISCH**, Ph.D. (Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der
Deutschen im östlichen Europa Oldenburg, Germany)

Dennis **DELETANT**, Ph.D. (School of Slavonic and East European Studies,
University College of London, United Kingdom)

Hans-Christian **MANER**, Ph.D. ("Johannes Gutenberg" University of Mainz,
Germany)

Florin **CURTA**, Ph.D. (College of Liberal Arts and Sciences, University of Florida,
USA)

Jiri **MACHACEK**, Ph.D. (Masaryk University of Brno, Czech Republic)

Nándor **BÁRDI**, Ph.D. (Research Institute of National and Ethnic Minorities of the
Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary)

Rainer **SCHREG**, Ph.D. (Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz,
Germany)

Editorial Staff:

Sorin **RADU**, Ph.D. – Chief Editor

Ioan Marian **ȚIPLIC**, Ph.D.

Sabin Adrian **LUCA**, Ph.D.

Zeno Karl **PINTER**, Ph.D.

Silviu Istrate **PURECE**, Ph.D.

Revista este indexata BDI: EBSCO, Index Copernicus și CEEOL.
<http://istorie.ulbsibiu.ro/studia/index.html>

ISSN 1584-3165

Address for correspondence

Department of History and Patrimony 550024 SIBIU, Victoriei Street, no. 5-7,
tel.: + 40269 214468; fax: + 40269 214468

Silviu Istrate **PURECE**

E-mail: redactie_studia@yahoo.com; silviu.purece@ulbsibiu.ro

Sumar

Sabin Adrian LUCA, Anamaria TUDORIE, Cosmin Ioan SUCIU <i>Încă un sit al neoliticului timpuriu descoperit în județul Alba: aşezarea Starčevo-Criş de la Săliştea (Cioara)</i>	9
Gheorghe Vasile NATEA, Vasile PALAGHIE, Sabin Adrian LUCA <i>Descoperiri La Tène în aşezarea de la Turdaş – Luncă</i>	19
Silviu Istrate PURECE <i>Monedele romane imperiale descoperite la Buridava (Ocniţa, jud. Vâlcea) aflate în colecţia Muzeului Judeţean Vâlcea</i>	41
Zeno Karl PINTER <i>Arme din perioada aşezării Ordinului Teutonic în Transilvania</i>	51
Goran BILOGRIVIĆ <i>Carolingian Swords from Croatia – New Thoughts on an Old Topic</i>	67
Dejan RADIČEVIĆ <i>Medieval Fortification in Dupljaja near Bela Crkva (Southern Banat)</i>	85
Florin MĂRGINEAN <i>New Considerations on the Grave Discovered in the Sânpetru German G.A.S. (Arad County)</i>	99
Daniel ANTONI <i>The Oldest Hand-held Firearms from Slovakia</i>	111
Ioan-Cosmin IGNAT <i>Bisericile fortificate săseşti. Scurtă analiză istoriografică</i>	127

Flavius SOLOMON

Oraşul – atelier, vitrină şi promotor al modernizării. Europa de Vest şi Imperiul habsburgic în comparaţie 137

Bodgan Ioaniţiu BOŞOTEANU

Elemente de estetică plastică în presa culturală românească modernă (1880-1914) 151

Adriana CUPCEA, Manuela MARIN

Migraţia internă a comunităţilor turcă şi tătară din Dobrogea în perioada regimului comunist. Consideraţii generale 159

Manuela MARIN

Laughing about Nicolae Ceausescu. Humor and Everyday Resistance in Communist Romania 169

Radu TABĂRĂ

Erori de culoare, text şi batere la insignele şi medaliile Organizaţiei Pionierilor din România (1949-1989) 181

Recenzii şi note bibliografice 201

Arheologie

Migrația internă a comunităților turcă și tătară din Dobrogea în perioada regimului comunist. Considerații generale*

Adriana Cupcea**

Manuela Marin***

Keywords: *Turks, Tatars, rural-urban migration, communism, industrialization, urbanization*

Abstract

The Internal Migration of the Turkish and Tatar Populations from Dobrudja during the Communist Period. A General Perspective

The paper is a historical and sociological research that attempts to examine the migration of Dobrudja's Turkish and Tatar populations from the rural to urban settlements during the communist period. The first part of the paper traces the general frameworks regarding the history of these populations in Dobrudja and also its relation with the communist regime. This is followed by a diachronic and quantitative analysis of how the industrialization influenced the general demographic evolution of the Romanian population and its movement from rural to urban space.

The Turkish and Tatar migration from the rural southern parts of Dobrudja towards the main urban settlements in the seaside area will be analysed in its political and socio-economic context, represented by the urbanisation and industrialisation processes that characterized the entire communist period.

Based on the field research, specifically on interviews with the members of the Turkish and Tatar communities in Romania, and also on the analysis of the Communist census, and adopting the quantitative method, the paper identifies the periods of maximum flow, the main reception towns, the types of migration reasons and the relocation models. The last part of the paper highlights how and to what extent the integration of Turkish and Tatar ethnics into the Romanian communist urban society changed not only their ethnic and religious identity but also their traditional pattern of living and working.

Introducere

Studiul își propune să analizeze problema migrației interne a populațiilor turcă și tătară din Dobrogea în perioada regimului comunist. După o serie de considerații introductive privind istoricul prezenței acestor comunități în Dobrogea și cadrele generale ale interacțiunii sale cu autoritățile comuniste, vom analiza diacronic și cantitativ modul în care industrializarea a influențat evoluția demografică a populației României, dar și migrația ei internă în perioada acoperită de cele patru recensăminte realizate înainte de 1989 (1948, 1956, 1966 și 1977). Având astfel contextul general stabilit, vom arăta cum

* Research for this paper was supported by CNCS-UEFISCSU, PN-II-RU-TE-2012-3-0077.

** Universitatea de Vest Timișoara (adriana.tamasan@gmail.com).

*** Universitatea de Vest Timișoara (marinmanuela2004@gmail.com).

transformările social-politice propuse de regimul comunist român au influențat nu doar modul de viață al populațiilor turcă și tătară din Dobrogea, dar și evoluția demografică, respectiv repartizarea lor între mediul urban și rural.

În acest sens, principalele tipuri de surse consultate au fost: recensămintele perioadei comuniste, articole de presă, lucrări speciale referitoare la evoluția istorică și demografică a comunităților turcă și tătară din spațiul dobrogean, lucrări generale privind evoluția economiei naționale, a procesului de urbanizare și nu în ultimul rând, dinamica populației în perioada comunistă.

Comunitățile turcă și tătară din Dobrogea – scurt istoric; raporturile cu regimul comunist român

Prezența turcilor și tătarilor în Dobrogea datează încă din secolul al XIII-lea și s-a consolidat pe toată perioada când această regiune a făcut parte din Imperiul Otoman. Cele mai recente migrări către Dobrogea au fost cele ale tătarilor din secolul al XVIII-lea, după cucerirea Hanatului Crimeii de către Imperiul Țarist (1783), respectiv din secolul al XIX-lea, din timpul războiului Crimeii (1853-1856). Anexarea Dobrogei de Nord la România la sfârșitul războiului de independență (1877-1878) a determinat o migrare masivă a populației turce și tătare din această zonă spre părțile otomane, tendință care se va accentua în continuare și în perioada interbelică.

Instaurarea regimului comunist român la sfârșitul celui de al doilea război mondial a schimbat radical modul de viață a populației turco-tătare din Dobrogea, ca de altfel și raporturile sale cu autoritățile române. Legat de acest ultim aspect, cel puțin în primii ani ai regimului, se poate constata o dublă raportare la acesta din partea comunităților turcă și tătare. Pe de o parte, există o tendință de integrare sau adaptare a acestora la noua schemă social-politică în cadrul unor organizații specifice de masă, aflate sub controlul partidului comunist. Pe de altă parte, subordonarea regimului de la București centrului conducător de la Moscova a influențat politica sa față de populațiile turcă și tătară. Astfel, așa cum vom arăta în cele ce urmează, adoptarea unei linii politice represive față de minoritatea tătară în contextul soluționării „problemei crimeene” a determinat o tensionare a raporturilor sale cu autoritățile comuniste și implicit, plasarea sa pe o poziție de rezistență față de acestea.

La nivel organizațional, în perioada imediat următoare instaurării comunismului în România a funcționat o organizație de masă a turcilor și tătarilor din Dobrogea, *Uniunea Democrată Musulmană*. Organizația, care plasa cele două etnii sub o titulatură cu denotație religioasă, atinge la sfârșitul anului 1946 în jur de 630 de membri¹. Aceasta și-a schimbat titulatura pe toată perioada funcționării sale, 1946-1953 (Frontul Unic Muncitoresc Musulman până în 1946, Frontul Democrat Musulman și Frontul Democrat Turc în 1948; Comitetul Democrat Turco-Tătar în 1953)².

¹ Marian Cojoc, „Unele considerații privind turco-tătarii din Dobrogea între anii 1944-1966,” în Tahsin Gemil (coord.), *Tătarii în istorie și în lume* (București, 2003), 288.

² Virgil Coman, „Mărturii Documentare privind activitatea culturală a Comitetului Democrat Turco-Tătar Constanța (1948-1953),” în Marian Cojoc (coord.), *Tătarii în istoria românilor* (Constanța, 2004), 186.

Aceeași formulă a integrării, respectiv a opoziției față de regimul comunist român, a turcilor și tătarilor din Dobrogea este identificabilă și la nivelul mass mediei, unde membrii săi apar fie ca participanții activi la construirea noii societății socialiste (în sectorul agricol sau industrial)³, fie ca persoane stigmatizate politic și implicit social⁴.

Industrializare și urbanizare în România comunistă

Pentru că legătura dintre industrializare și urbanizare reprezintă un subiect complex, în cele ce urmează ne vom limita la a stabili cadrele generale ale modului în care dezvoltarea industrială extensivă promovată de regimul comunist român a influențat evoluția demografică a populației și migrația ei internă în perioada acoperită de cele patru recensăminte realizate înainte de 1989.

Modelul de dezvoltare economică ales de conducerea comunistă românească a vizat dezvoltarea capacității industriale a țării, în special a sectoarelor industriei grele. Astfel, au fost construite noi obiective industriale, iar forța de muncă necesară susținerii procesului productiv a fost concentrată în noile sau mai vechile așezări urbane din jurul lor. Motivate ideologic, procesul de industrializare și consecința ei principală, dezvoltarea zonelor urbane, trebuiau să susțină eforturile statului de transformare a societății. Astfel, orașul trebuia să materializeze idealul societății socialiste, iar locuitorul său, muncitor, pe cel al „omului nou socialist”⁵.

Perioada după terminarea celui de al doilea război mondial a fost marcată de o scădere drastică a populației nu doar din cauza pierderilor cauzate de război, dar și a condițiilor economice dificile ce au urmat (foamete, secetă, plata despăgubirilor de război către Uniunea Sovietică). Rata nașterilor de 23,4 ‰ și cea a deceselor de 22‰ a determinat cel mai mic spor natural de 1,4‰ înregistrat în România în întreaga sa istorie. În anii 1950, refacerea economică după război a adus o creștere a ratei nașterilor de 25,6‰ și o scădere a mortalității la 9‰. În anul 1955, sporul natural a ajuns la 15,9 ‰ pentru a scădea rapid la 6,1 ‰ în 1966⁶.

Această evoluție a fost rezultatul combinat al acțiunii câtorva factori. Liberalizarea avortului (1957), lipsa contraceptivelor și faptul că societatea nu condamna în general avortul a făcut din acesta mijlocul principal de control al fertilității. Astfel, rata avorturilor a depășit-o pe cea a nașterilor, fiind de 4 la 1 în 1965 în favoarea primei. Totodată, scăderea demografică a populației nu trebuie pusă doar pe seama liberalizării avorturilor. Această evoluție are legătură și cu diminuarea numărului de nașteri în legătură cu transformările radicale care aveau loc în societatea românească. Astfel, nivelul de educație a crescut foarte mult, iar urbanizarea și industrializarea au continuat

³ *Dobrogea Nouă*, an VI, nr. 1559, 30 august 1953.

⁴ Cojoc, „Unele considerații privind turco-tătarii din Dobrogea între anii 1944-1966,” 291.

⁵ Per Ronnas, *Urbanization in Romania. A Geography of Social and Economic Change since Independence* (The Economic Research Institute at Stockholm School of Economics, 1984); Federal Research Division, *Romania, country study* (Kessinger Publishing, 2004), 91. Pentru o analiză asupra evoluției economiei naționale în perioada comunistă a se vedea, John Michael Montias, *Economic Development in Communist Romania* (MIT Press, 1967); William E. Crowther, *The Political Economy of the Romanian Socialism* (New York, 1988).

⁶ *Romania, a country study*, 86.

într-un ritm rapid. Ca și în cazul altor țări, aceste evoluții au determinat o scădere a ratei fertilității. Femeile stăteau mai mult în școală și implicit amânau momentul nașterii copiilor lor. Zonele urbane, unde scăderea numărului de nașteri era cea mai accentuată, nu ofereau cele mai bune condiții de locuit pentru o familie (lipsa locuințelor sau locuințe comune, supraaglomerate). Mai mult, nevoia de forță de muncă în industrie a impus atragerea femeilor spre sectorul industrial. Astfel că, din ce în ce mai puține femei luau decizia de a se împovăra cu creșterea unui copil⁷.

Scăderea natalității de la începutul anilor 1960 amenința planurile economice ale regimului comunist. Aceasta deoarece modelul său de dezvoltare industrială se baza pe o infuzie masivă de forță de muncă pentru sporirea productivității muncii. În acest context, mobilizarea populației și controlul comportamentului său reproductiv au dobândit o importanță strategică pentru maximizarea potențialului de dezvoltare a țării⁸.

Noua conducere de la București a introdus începând cu 1966 o serie de măsuri care vizau interzicerea avortului și stimularea creșterii demografice a populației. Aceste politici pronataliste au determinat o creștere substanțială a numărului de nașteri de la 273.687 în 1966 la 527.764 în 1967. Ulterior, în ciuda măsurilor adoptate de autoritățile române, rata natalității a continuat să scadă, „încurajată” și de sporirea în continuare a numărului femeilor angrenate în sectorul industrial, dar mai ales de scăderea nivelului de trai din România anilor 1980⁹.

Dacă procesul de industrializare a influențat negativ evoluția demografică a României, în schimb acesta a avut un efect pozitiv în ceea ce privește stimularea dezvoltării urbane a țării.

La instaurarea regimului comunist, România era o țară predominant agrară, cea mai mare parte a populației sale trăind în mediul rural și lucrând în agricultură. În 1948, doar 3 orașe aveau o populație de peste 100.000 de locuitori și totalul populației urbane nu depășea 3,7 milioane. În 1970 13 orașe aveau populație de peste 100.000 de locuitori, în condițiile în care numai populația Bucureștiului a crescut cu 507.000 locuitori. Tot în acel an, populația urbană a atins cifra de 8,2 milioane. Retrospectiv, în 1948, 23,4% din români trăiau în orașe, în 1956 31,4%, pentru ca în 1970 procentul lor să ajungă la 41%¹⁰.

De asemenea, numărul orașelor a crescut de la 183 în 1956 la 236 în 1977. Cu toate acestea, cele mai mari aglomerații urbane au fost reprezentate tot de vechile orașe, care și-au dublat sau triplat numărul de locuitori din perioada interbelică. Bucureștiul a depășit toate celelalte orașe, astfel că 1975 se apropia de cifra de 2 milioane de locuitori sau aproximativ 19,9% din totalul populației urbane. Tot în perioada anilor 1970 numărul de orașe cu peste 100.000 locuitori a crescut la 18, însumând încă 35,7% din populația

⁷ *Romania, a country study*, 86.

⁸ Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu* (București, 2000), 29-34.

⁹ *Romania, a country study*, 87-89. A se mai vedea, de asemenea, Kligman, *Politica duplicității*; Corina Doboș (coord.), *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu. O perspectivă comparativă* (Iași, 2010); Luciana M. Jinga, Florin S. Soare (coord.), *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu. Instituții și practici* (Iași, 2011).

¹⁰ *Romania, a country study*, 91; Crowther, *The Political Economy of the Romanian Socialism*, 57.

urbană. Astfel că până în 1978 mai mult de jumătate din populația urbană a țării trăia în doar 19 din cele 236 de așezări urbane ale României¹¹.

Creșterea numărului de orașe și a locuitorilor săi s-a datorat fenomenului migrării dinspre mediul rural spre centrele urbane industrializate. Acest fenomen a reprezentat cea mai importantă transformare a structurii sociale românești. Astfel, în 1966 o treime din populație locuia în alt loc decât cel de origine și 60% din rezidenții a 7 mari orașe se născuseră în altă parte. De asemenea, în perioada 1968-1973 aproape două milioane de oameni au migrat dintr-un loc în altul, iar dintre aceștia două treimi au reprezentat cei care au părăsit mediul rural și au optat pentru cel urban. Cea mai mare parte a noilor sosiți în orașe proveneau din Moldova, Muntenia și Maramureș¹².

Această migrare internă a fost determinată în special de sporirea cererii de forță de muncă pentru domeniul industrial și care a fost satisfăcută prin cooptarea populației rurale. Totodată, diferențele dintre standardul de viață oferit de mediul rural și cel urban, veniturile net superioare obținute de muncitori, ca de altfel și dorința locuitorilor rurali de a scăpa de efectele colectivizării agriculturii au reprezentat alte argumente care au motivat această migrare spre orașul industrializat. Astfel, între 1955 și 1965 populația activă în sectorul agricol a scăzut de la 69,5% la 56,5%, în timp cea urbană a crescut de la 31,3% la 38,3% între 1956-1966. Această tendință de scădere a populației rurale s-a menținut aproximativ până la sfârșitul anilor 1970, când 35% din populație activa în sectorul agricol. Aparent deloc neglijabil, acest procent ascundea tendința de feminizare și de îmbătrânire a populației din mediul rural, ca de altfel și nivelul scăzut de educație al acesteia¹³.

Migrația internă a populațiilor turcă și tătară din Dobrogea

Așa cum am precizat anterior, politica regimului comunist față de comunitățile turcă și tătară a fost influențată de evenimentele din Uniunea Sovietică, iar această politică a influențat în mod direct mișcarea demografică a acestor populații. În același timp, transformarea după model socialist a economiei naționale a determinat, la rândul ei, nu doar o schimbare a modului de viață a turcilor și tătarilor din România, dar și o migrare a acestora spre mediul urban.

Începutul regimului comunist român a fost marcat și de inițierea unui val de represiune împotriva comunității tătare. Acesta s-a datorat legăturilor pe care tătarii dobrogeni le-au avut cu refugiații crimeeni veniți în Dobrogea, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, după cucerirea Crimeei de către Rusia Sovietică. În condițiile în care între 1941-1944, Crimeea fusese ocupată de trupele germane și române, tătarii, care fuseseră victime ale terorii staliniste din perioada interbelică, au privit trupele germane ca eliberatoare, iar unii dintre ei acceptat compromisul colaborării cu forțele de ocupație în speranța creării unui stat independent tătar. Însă, după recucerirea Crimeei de Rusia

¹¹ *Romania, a country study*, 91.

¹² *Romania, a country study*, 91.

¹³ Crowther, *The Political Economy of the Romanian Socialism*, 69-70, 105, 110.

Sovietică, Stalin a inițiat ca măsură punitivă deportarea în masă a tătarilor, în Siberia și Asia Centrală. O parte dintre cei care au reușit să fugă s-au îndreptat spre Dobrogea¹⁴.

Prin urmare, după instaurarea regimului comunist în România, URSS a transmis autorităților române solicitarea de a-i repatria pe tătarii crimeeni refugiați pe teritoriul României. Solicitarea, trimisă pe parcursul anului 1944, a declanșat o vânătoare îndreptată atât înspre tătarii refugiați din Crimeea, cât și împotriva celor din Dobrogea, acuzați că le-ar fi acordat ajutor conaționalilor lor din Uniunea Sovietică. Astfel, autoritățile române au declanșat acțiuni de identificare și deportare a refugiaților crimeeni în Dobrogea și în paralel, o amplă represiune împotriva tătarilor dobrogeni, care se implicaseră în susținerea acestor refugiați din Crimeea.

După un prim val de arestări și deportări, întrucât majoritatea refugiaților din Crimeea părăsiseră deja teritoriul României, începând cu 1948, măsurile autorităților s-au îndreptat exclusiv împotriva tătarilor dobrogeni implicați în găzduirea acestora. Astfel, la începutul anilor '50 sunt arestați de către Securitate mai mulți membri ai comunității tătare, pe baza acuzației de activitate „naționalistă”¹⁵.

De asemenea, presiunea și influența Uniunii Sovietice asupra politicii adoptate de către regimul comunist român în privința celor două comunități, turcă și tătară s-a manifestat, totodată, și în domeniul educațional. Legea Învățământului din 1948 a formalizat scindarea școlilor din Dobrogea în școli pentru populația turcă, respectiv tătară, experimentându-se învățarea în dialectul tătar importat din Republica Socialistă Autonomă Tătară Kazan, din URSS. În acest sens, au fost aduse și utilizate în școlile din Dobrogea unele manuale și cărți de literatură din această republică sovietică¹⁶.

Opțiunea pentru introducerea și susținerea utilizării limbii tătare în defavoarea celei turce în anumite unități de învățământ dobrogene a reflectat logica politică a Războiului Rece. Astfel, din această perspectivă, limba turcă reprezenta limba oficială a unui stat capitalist și implicit, ea era asociată cu „pericolul capitalist, imperialist” care urmărea subminarea din interior, inclusiv cu ajutorul minorității turce, a stabilității regimului comunist român.

Factori generali, decurși din contextul epocii, care au influențat evoluția mișcărilor demografice ale celor două comunități sunt procesele de industrializare și urbanizare, începute în perioada de jstă a regimului comunist și continuate după 1965. Principalele efecte directe asupra comunităților turcă și tătară au fost predarea terenurilor agricole către GAC-uri, dislocarea dinspre sat spre oraș, disiparea mahalalei urbane în cartierele muncitorești¹⁷, transformarea caracterului preponderent rural al comunităților turcă și tătară într-unul preponderent urbanizat (vezi Fig. 1). Toate acestea sunt identificate de interlocutorii turci și tătari, drept principalele cauze ale distrugerii legăturilor comunitare,

¹⁴ Giuseppe Cossuto, “I musulmani dell’Europa dell’Est durante il periodo comunista. Note sulla loro storia e sui loro rapporti con i rispettivi stati,” în Călin Felezeu (coord.), *Studii și cercetări de turcologie contemporană* (Cluj-Napoca, 2004), 217.

¹⁵ Cossuto, “I musulmani dell’Europa dell’Est durante il periodo comunista. Note sulla loro storia e sui loro rapporti con i rispettivi stati,” 217.

¹⁶ Nuredin Ibram, *Comunitatea musulmană din Dobrogea: repere de viață spirituală: viață religioasă și învățământ în limba maternă* (Constanța, 1998), 178.

¹⁷ Interviu cu T. G., membru al comunității tătare, 11 ianuarie 2013.

care constituiau nuclee sociale de bază în difuzarea limbii materne și a culturii tradiționale, bazată pe apartenența la religia musulmană, comună.

La primul recensământ realizat în perioada comunistă, turcii și tătarii au fost înregistrați împreună, datele statistice indicând cifra de 28.782, în timp ce următorul din 1956 a indicat 14.329 de turci și 20.460 tătari¹⁸. Rezultatele aparent contradictorii ale recensămintelor pot fi explicate dacă se are în vedere situația generală a minorității turco-tătare din perioada interbelică și schimbările generate de instaurarea regimului comunist. Astfel, trendul demografic descendent înregistrat în 1948 poate fi considerat o consecință a migrării masive în intervalul dintre cele două războaie mondiale a turcilor și tătarilor dinspre Dobrogea spre teritoriul fostului imperiu otoman.

Totodată, în interpretarea rezultatelor din 1956, comparabil mai mici față de cele indicate de recensămintele următoare, trebuie avut în vedere o multitudine de factori, care privesc nu doar evoluțiile relațiilor internaționale din contextul războiului rece, dar și situația acestor două populații în raport cu regimul comunist român. Asocierea etnicilor turci cu țara de origine și plasarea ei în tabăra occidentală a determinat în rândul populației turce un sentiment de reținere în asumarea etniei turce. Scăderea drastică a populației tătare în comparație cu rezultatele următoarelor recensăminte poate fi explicată din perspectiva fricii viscerale a unei mari părți a etnicilor tătari de a nu fi asociați cu problema crimeeană, asociere care putea atrage după sine intervenția organelor represive ale statului român. Totodată, refuzul asumării etniei tătare trebuie corelat și cu absența unei entități statale tătare *de facto*, care să intervină și să protejeze pe etnicii tătari în fața represiei și al altor politici inițiate de regimul comunist român. Acest sentiment s-a conturat după anexarea Hanatului Crimeean în 1783 de către Rusia țaristă și a fost amplificat după deportarea forțată a tătarilor crimeeni de către Stalin în 1944, fapt care a distrus speranțele creării unui stat independent tătar crimeean.

La următoarele două recensăminte ale perioadei comuniste, din 1966 și 1977, au fost înregistrați 18.040 turci și 22.151 tătari, respectiv 23.422 turci și 23.369 tătari¹⁹, putând fi remarcată o tendință de creștere în rândul ambelor comunități, turcă și tătară (vezi Fig. 2). Trendul demografic ascendent este o consecință a detensionării diplomatice, care a avut loc între 1964-1965, între Turcia și regimul comunist de la București, și care s-a reflectat și la nivelul populației de rând, turce și tătare. Retrospectiv, tătarii consideră că *sentimentul descoperirii*, cauzat de lipsa unui stat tătar, și plasarea în acest context sub protecția Turciei, a avut drept consecință declararea drept turci a aproximativ 30% din tătari²⁰, un fenomen, care din perspectiva multor tătari, se perpetuează din perioada comunistă până în prezent.

Reflectând fidel schimbările de la nivelul întregii țări, analiza datelor recensămintelor realizate în perioada comunistă indică o deplasare a populațiilor turce și tătare dinspre mediul rural spre aglomerările urbane din Dobrogea (Constanța, Cernavodă, Medgidia,

¹⁸ Institutul Național de Statistică, *Recensământul populației și al locuințelor 18-27 martie 2002*, Vol. IV, *Structura etnică și confesională. Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2002, pe județe*, <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t2.pdf>, accesat la 8 decembrie 2012.

¹⁹ *Recensământul populației și al locuințelor 18-27 martie 2002*, <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t2.pdf>, accesat la 8 decembrie 2012.

²⁰ Interviu cu T. G., membru al comunității tătare, 11 ianuarie 2013.

Tulcea)²¹ (vezi Fig. 3). Aceasta a fost rezultatul procesului de industrializare care a necesitat extragerea forței de muncă din mediul rural și compactizarea ei în noi sau vechile așezări create în jurul marilor obiective industriale.

Această evoluție demografică a determinat în mod evident schimbări și în structura ocupațională. Astfel, reglementarea proprietății, parcelarea și vinderea terenurilor au redus spațiul necesar agriculturii și creșterii animalelor, modificând aspectele generale ale modului tradițional de viață musulman. În acest context, comunitățile turce și tătare, formate inițial în majoritate din țărani, crescători de animale și agricultori, au cunoscut o creștere treptată a numărului de argați, muncitori portuari, mici comercianți și meșteșuguri după 1880²². Tendința s-a accentuat în perioada comunistă, când evident sub influența fenomenelor menționate, cifrele arată o creșterea numărului de turci și tătari în rândul unor categorii ocupaționale specifice: muncitori, colectiviști, funcționari, meșteșugari cooperativizați, țărani individuali.

Concluzii

Studiul a analizat evoluția demografică a populațiilor turcă și tătară în perioada comunistă ținând cont atât de evoluțiile generale, de natură social-economică, care au marcat această etapă din istoria contemporană a statului român, cât și de cele specifice, legate de structurarea specifică a raporturilor dintre aceste populații și regimul politic comunist.

Instaurarea regimului comunist român la sfârșitul celui de al doilea război mondial a marcat inițierea unui ambițios proces de industrializare și urbanizare care a fost resimțit acut și la nivelul existenței populațiilor turce și tătare din Dobrogea. Astfel, pe lângă implicațiile demografice specifice, procesele de industrializare și urbanizare au marcat o dislocare a acestor populații dinspre mediul rural spre cel urban. Această realitate a determinat o disiparea mahalalei urbane în cartierele muncitorești²³, o evoluție de distrugerea legăturilor comunitare și automat a nucleelor sociale de difuzare a culturii și implicit a limbii materne a acestor populații.

Totodată, condițiile specifice create de izbucnirea războiului rece, respectiv subordonarea față de Uniunea Sovietică a regimului comunist român au determinat o particularizare a raporturilor acestuia față de populațiile turcă și tătară. Astfel, „problema crimeeană”, presiunea Uniunii Sovietice în această chestiune au influențat decisiv politica de represiune a regimului comunist îndreptată împotriva comunității tătare. În același timp, opoziția față de procesul de transformare socialistă a agriculturii, dar și perpetuarea legăturilor economice, sociale sau personale cu Turcia, stat capitalist și membru al taberei occidentale a războiului rece, au reprezentat alte argumente care au justificat inițierea de

²¹ *Recensământul populației din 21 februarie 1956: structura demografică a populației*, Vol. 3., *Numărul și repartizarea teritorială a populației; Starea civilă; Naționalitatea; Limba maternă; Nivel de instruire; Familii* (Direcția Centrală de Statistică, București, 1961); *Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966*, Vol. 1. *Rezultate generale* (Direcția Generală de Statistică, București, 1969); *Recensământul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977*, Vol. 1-2. *Populație - structura demografică* (Direcția Generală de Statistică, București, 1980).

²² Răzvan Limona, *Populația Dobrogei în perioada interbelică* (București, 2009), 48.

²³ Interviu cu T. G., membru al comunității tătare, 11 ianuarie 2013.

către regimul comunist român a unor măsuri represive împotriva populațiilor turcă și tătară din Dobrogea.

Fig. 1. Evoluția demografică a turcilor și a tătarilor pe medii de locuire (urban/rural)

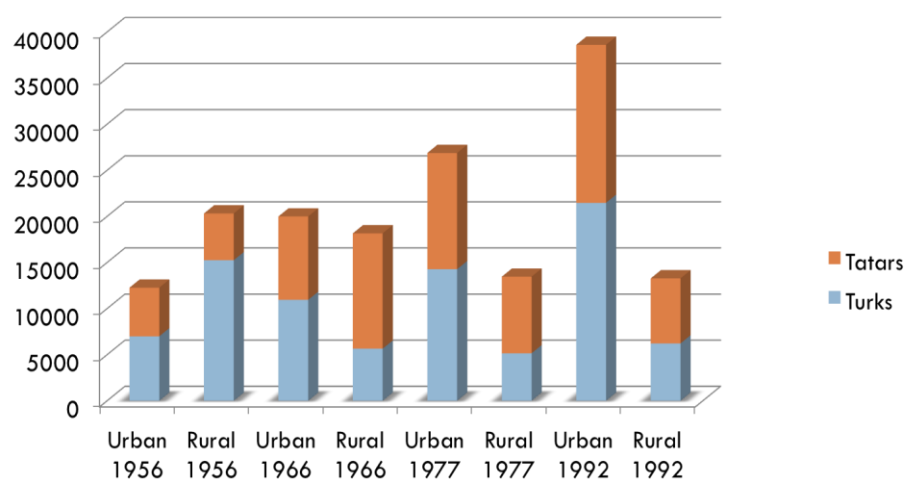
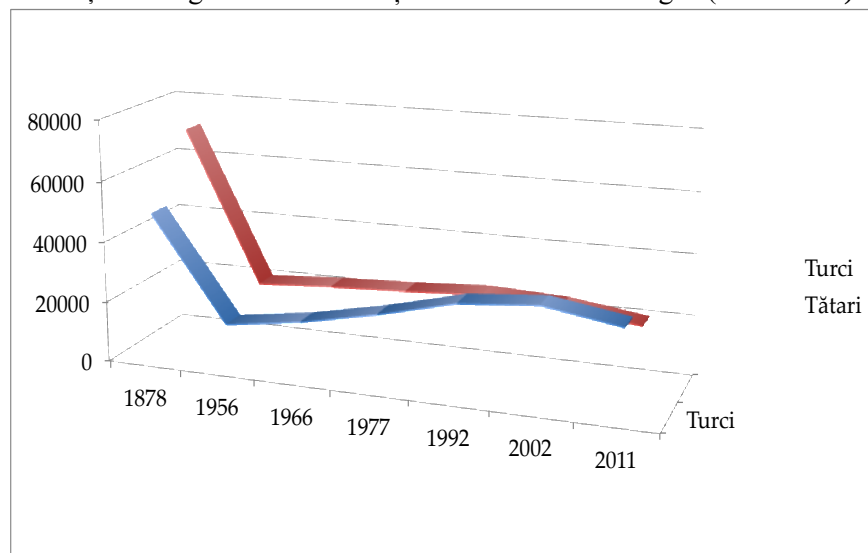

Fig. 2. Evoluția demografică a turcilor și a tătarilor din Dobrogea (1878-2011).

1878 – 48.784 turci, 71.146 tătari
1948 – 28.782 turci și tătari (recensământul din 1948 nu făcea deosebire între cele două populații)
1956 – 14.329 turci, 20.460 tătari
1966 – 18.040 turci, 22.151 tătari
1977 – 23.422 turci, 23.369 tătari
1992 – 29.832 turci, 24.956 tătari
2002 – 32.098 turci, 23.935 tătari
2011 – 28.226 turci, 20.464 tătari

Fig.3. Principalele centre urbane locuite de etnicii turci și tătari în perioada comunistă (Google Earth, 2013).

